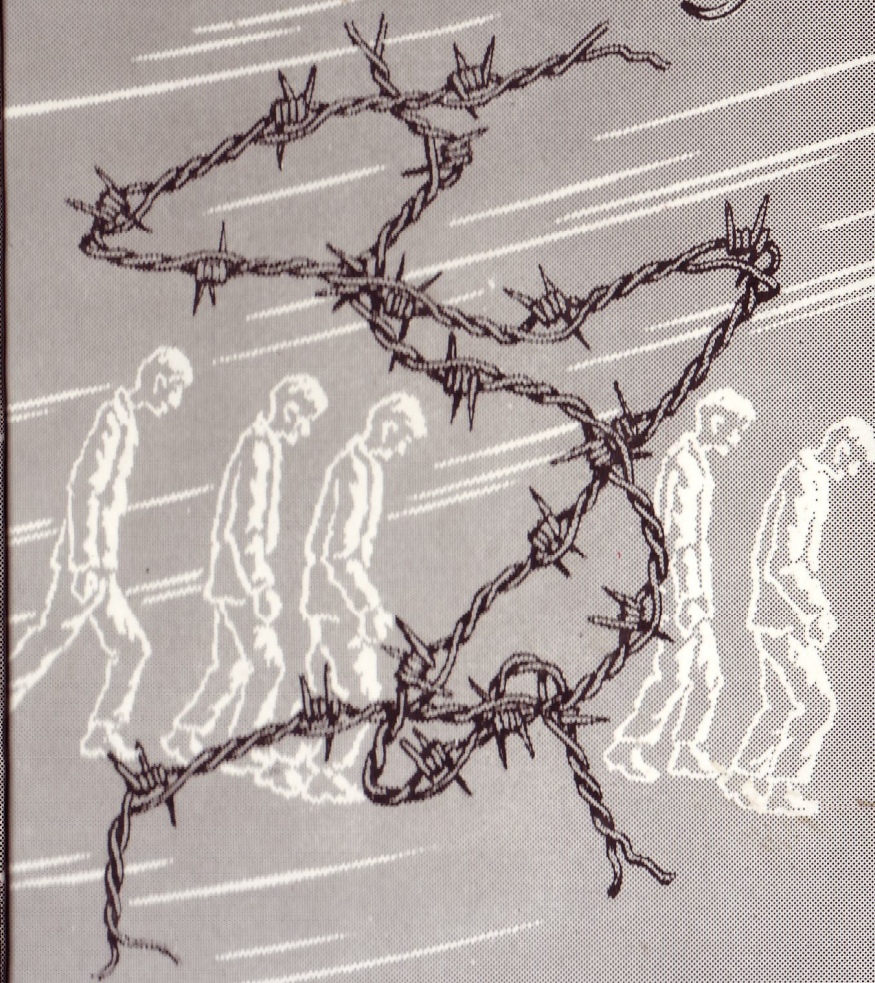

▼ 22916

Kamino šešelyje ▼ Vladislavas Telksnys

Kamino šešelyje

Vladislavas
Telksnys

ISBN 9986-407-52-4

gąsdino Dancigo išpuikėlių. Skrenda neskubėdami, bet jau paskutiniai trys...

Toli sukalena kulkosvaidis. Nežinia, ar iš lėktuvo, ar iš žemės. Tik sukalena, ir viskas — miestas kaip išmiręs. Niekas neina, nebėga, nevažiuoja. Tik katė atokiau pradžimbiną. Antai atbėga prie mūsų šunelis. Išgąsdino jį lėktuvų gaudesys. Sustoja. Pakėlęs koją ant krūmelio atlieka šunišką reikalą. Klausosi. Ir mes stovim vidury lauko tylūs, apsvaigę iš džiaugsmo, iš netikėtumo.

— O gal laisvė netoli?

— Vyrai, gal mes nerūksime pro kamina?

— Gal mus išgelbės?..

Kratom nutvėrę vienas kitą už rankų, džiaugiamės kaip vaikai.

Iškėlę galvas, dairomės, gal dar pasirodys? Gal jie čia tik apsuko, apžiūrėjo, o dabar pradės mėtyti „kiaušinius“?

Visur ramu, tylu.

Šunelis netoli sukiojasi. Žukas, — ar jis džiaugsmu netverdamas su juo žaisti užsimanė, o gal jam kailį nunerti norėjo, — slenka pamažu, jį šaukia, kalbina vokiškai ir lietuviškai. Tas ausis pastatęs niekur nebėga. Stovi ir žiūri į jį. Na, neliesas, apyriebis, gal ir neblogai būtų jį nugnybus. Žukas artinasi ir, kai nuo šunelio atsiduria vos ne per žingsnį, krinta, norėdamas prispausti šunėką prie žemės. Bet šis cypdamas išsisuka ir skalydamas bėga kiek kojos neša. Bėga nuo mirties... O Žukas grįžta. Tik toli nubėgęs šunelis sustoja, ima loti ir keistai sukaukia. Tarytum į jo kauksmą atsiliepė visos Dancigo sirenos. Lenda iš slėptuvių „drąsuoliai“, kurie taip neseniai buvo pasmirdę tualetu kvapu. Lenda atsargiai, apsidairydami, tarytum bijodami pamatyti už namo kertės stovintį anglą. Lenda lyg pasiruošę pakelti rankas išmestiems desantininkams. Deja, jų nebuvo. O gal susigėdo mūsų, stovinčių bulvių lauke?

Atskuba atkaukši mūsų sargybinis, išbalęs, automata kaip kokį pagali rankoj nešdamas. Skaičiuoja:

— Eins, zwei, drei... Alle! Alle! — šaukia net pašokdamas. Atrodo, ims ir išbučiuos, kad nepabėgom.

Stovi atsipeikėdamas ir vėl kartoja:

— Alle! Alle!..

Kiek pagalvojęs rikteli:

— Nereikia dirbti! Sėskit! Nereikia dirbti! Pietūs! Sėskit!

Nubėgęs atvelka kelias tuščias dėžes, sudaužo, užkuria ugnį vidury nukasto lauko ir liepia kepti bulves.

Ugnis kurstoma pradeda liepsnoti. Susėdam prie jos. Atsiradus žarijų, kišam bulves į jas ir keпам.

— Ak, kad taip vieną kitą „kiaušinėlių“ būtų „padovanoję“ Dancigui, — sako Staselis Lugas.

Sargybinis vėl dingo. Nėra, ir nereikia. Mums be jo geriau.

— Ana žiūrėkit, žiūrėkit, ką jis ten velka?! — rodo Janeliūnas.

Atvilkęs dėžę pastato prie mūsų.

— Čia jums! Čia jums pietūs! Valgykit!.. Valgykit ir gerkit, — džiaugsmu netverdamas sako jis ir žiūri į mus lyg skaičiuodamas, ar visi.

Mums irgi džiaugsmas — prieš mus keturios konservų dėžutės, pora kepalėlių duonos ir aštuoni buteliai Dancigo alaus.

Paprašom sargybinį atidaryti konservus. Atidaro, suraiško duoną, atkemša butelius. Nors vieną kartą ir mums patarnauja esesininkas. Atskelia nuo dėžės lentelės pagaliukus, mes jais kabinam konservus, dedam ant duonos ir valgom. Iškepa ir bulvės, kemšam ir jas į tuos besočius pilvus. Išgeriam po ketvirtį buteliuko alaus. Alus kvapnus, skanus. Kaip seniai gėrėm! Seniai... Išgeriam ir pasidaro linksma, linksma. Pirmąkart lageryje geriam ir pasigeriam!.. Kaip viščiukai... Norim dainuoti. Viską užmirštame. Norim išbučiuoti vienas kitą, o ypač anglus. Bet jie toli.

Suvalgom konservus, baigiam gerti alų, o bulves keпам ir kemšam į pilvą.

Kažkuris tyliai užtraukia: „Lietuva brangi, mano tėvyne“...

Esesininkas mums malonus, nesibara.

Daina pagarsėja. Pasirodo, mūsų šiuo esama balsingų vyrų. Dabar dainuojam pilna krūtine, stengdamiesi, kad daina darniai skambėtų.

Padainavę nutylam.

— Bitte, bitte Sie singen⁴⁰, — patenkintas sako sargybinis.

Jeigu dainuoti, tai dainuoti.

„Leiskit į tėvyne, leiskit pas savus...” — taip gražiai skamba tarp mūrų ilgesinga mūsų daina. Atsiveria kai kurie namų langai. Žmonės žiūri pro juos, šypso. Niekas iš jų nesupranta, ką mes dainuojam. Tik mato, kas dainuoja. Kažin, ar jie žino, kad mes mirtininkai?

Taip gera, lyg iškylautume gražiame Lietuvos kampe lyje.

Sargybinis nevaro kasti. Stovi, šypso.

Nesirodo ir aludariai. Visiems ir darba, ir mintis sumaišė anglų lėktuvai.

Supratom, kodėl sargybinis mus vaišina. Kad nepabėgom, „nesuteršėm” koncentracijos lagerio viršininkų garbės, o jis išvengė didelių nemalonumų ir fronto.

Kur tu pabėgsi? Žinom bėgimo pasekmes. Beprasmių aukų nereikia. Jų ir taip kasdien daugybė.

Atbildėjo mūsų „karieta” ir sukritę pardardėjom 45 kilometrų į savo „namučius”.

Po patikrinimo sužinojom, kad tie anglų lėktuvai perskrido ir per Štuthofą koncentracijos lagerį ir iš kulkosvaidžio paleido seriją šūvių. Kaliniai kalba, kad taikė į raudonusius rūmus. Tačiau ten niekas nenukentėjo. Sako, vienas esesininkas, lydintis koloną, buvo nušautas, bet kaliniai liko sveiki. Taikli ranka. Kitų tvirtinimu, vienas klipata, gulėjęs ligoninėj, tikrai buvo nušautas. Įlėkė kulka per stogą.

Vėliau vis dažniau atskrisdavo anglų ir amerikiečių lėktuvai. Perskrisdavo ir per Štuthofą. Nieko jie mums, utėliams, nedarė. Jie turėjo svarbesnių objektų — Elbingą, Bydgoščią, Dancigą, Gdynią.

Daugiau Dancige bulvių kasti ir koncertuoti neteko. Vėlėjom pas apylinkės moterėles, našleles ir kvatojančias gyvenašles, pavėlavusias nukasti bulves.

Vieną sekmadienio priešpietį, gerai apsidairęs, vėl įlindau į garbės kalinių bloką.

⁴⁰ Prašom, prašom dainuoti (vok.).

Kunigas Yla laikė mišias. Atsiklaupiau. Tik pakėlęs galvą, pamačiau prie sienos stalelį, apdengtą balta paklode. Prie mažyčio Nukryžiuotojo paveikslėlio degė žvakelė. Vienas garbės kalinys patarnavo, kitas stovėjo sargyboje prie durų. Stebėjo, kad neužeitų kas iš valdžios. Garbės kaliniai suklupę tyliai giedojo „Pulkim ant kelių”.

Pajutau tokią nuotaiką, tarsi klūpočiau vienoje Kauno bažnyčių. Tik kunigas ir patarnautojas dryžuotais kalinio rūbais.

Ilgai tylėjau susijaudinęs, mintimis dėkojau Aukščiausiam, kad išgelbėjo iš baisios ligos, gražino pas draugus, meldžiausi už mane gelbėjusius, prašiau globos ir palimos žmonai, dukrelei, draugams.

Pirmos mišios nelaisvėje. Nustebau pamatęs sakant pamokslą kunigą Alfonsą Lipniūną. Tai jis ką tik patarnavo kunigui Ylai, laikančiam mišias. Net galvą papurčiau iš nuostabos. Argi jis čia? Deja, tai jis.

Išeidamas žvilgtelėjau į miegamąjį. Keturi garbės kaliniai sėdėjo lovose ir sūpavo kojomis. Tarp jų pamačiau Sruogą. Mūsų žvilgsniai susitiko, jis greit galvą nusuko į kitą pusę. Stovėjęs garbės kalinys prie durų pažiūrėjo į lauką ir pasakė, kad galiu eiti.

Galvoju apie Lipniūną. Vadinasi, jis čia. Ši nediduką, smulktį, judrų ir visada linksmą, pilną energijos kunigą aš pažinojau. Nežinau, ar jis mane prisimintų. Jis buvo puikus organizatorius, pamokslininkas, malonus ir švelnus žmogus ir visiems šypsodavo. Jį pažinojo ar bent buvo apie jį girdėję daugelis Lietuvos gyventojų, nes savo veiklą jis aukojo ne tik Bažnyčiai, bet ir Tėvynei. Ypač jis mėgo darbuotis su jaunimu: studentais, moksleiviais ateitininkais, skautais ir katalikiškoju kaimo jaunimu — pavasarininkais.

Okupantai, aišku, suprato, kokia didelę įtaką jaunimui turi šis auklėtojas, kiekvieną žavėjęs drąsa, pasiaukojimu, ir ugningu žodžiu.

Vėliau sužinojau, kad kunigą Lipniūną suėmė 1943 m. kovo 17 d. Vilniuje ir su kitais inteligentais — pirmąja grupe — atgabeno į Štuthofą. Atvežė jį su kunigo drabužiais — autana, — kaip tuo metu jis vilkėjo. Lagerio budeliams ne-

patiko šio kunigo principingumas ir drąsa: visaip iš jo tyčiojos, daužė lazdomis. Nusivilkęs sutaną, jis ją pabučiavo, o žvėrys kvatodami išplėšė ją iš rankų, nutrenkė prie kitų jo drabužių ir, Hapkei įsakius, numetė jam užsivilkti labiausiai suplyšusias ir dideles dryžuotas drapanas.

Buvo kalbama, kad jis ir skaudžiausią valandą šypsojo, jo veide atsispindėjo sielos tyrumas, drąsa ir gerumas, atleidžiantis net šio pragaro budeliams.

Taip kartkartėmis sekmadieniais, jei būdavau neužimtas ir jei galėdavau, pradėjau lankytis pas garbės kalinius. Net Sruoga priprato prie manęs ir nieko nesakydavo.

Staigmenų lagery nestigo.

Vieną vakarą po patikrinimo atitempė gerokai apdaužytą, sutinusių veidu nediduką kalinį. Jo pažiūrėti suėjo lagerio valdžia su komendantu priešakyje.

Iš tiesų nebuvo į ką žiūrėti. Stovi vargšas leisgyvis. Ant krūtinės ir nugaros keistas ženklas — juodas apskritas loppas su raudonu rutuliuku viduryje, lyg taikinys kulkai.

— Bėglys! Bėglys! Bėglį sugavo! Bėglys!.. Bėglys!.. — sušneko kaliniai.

Chemnicas išdidžiai atsistojo netoli apdriskėlio, parodė pirštu į jį ir suriko:

— Ar pažįstate?.. Tai — bėglys! Tas, kuris jus kiaurą naktį išlaikė šaltyje.

Kraupi tylą.

Žinoma, jei tą naktį jį būtų taip parodę, minia būtų sudraskiusi į gabalėlius. O dabar visi kaliniai atsiduso, žiūrėjo į savo likimo brolių su gailėsčiu, užmiršę tos nakties kančias ir daugybę beprasmių aukų. Dabar jie apgailėstavo, kad jam nepavyko pabėgti. Kas iš mūsų nenori laisvės?

Šiurpi tylą. Tik girdėti atvestų šunų inkštimas, — jie veržiasi iš esesininkų rankų prie bėglio. Komendantas vos nulaiko ant pavadėlio savo numylėtinį — didįjį žmogžudį.

— Visų bėglių likimas toks! — šaukia Chemnicas. — Gerai išžiūrėkite į jį... Niekas iš čia nepabėgo ir nepabėgs!.. Ir vėl tylą.

— Niekas nebandykite bėgti! Toli nenubėgsite! Grįšite čia! Grįžimas liūdnas! — parodė kilpą ant bėglio kaklo ir kamina.

Lagerio valdžia tikriausiai manė, kad dabar jį kaliniai, tiek dėl jo prisikentėję, pribaisgs, bet jie, nuleidę galvas, niūrūs tylėjo.

— Jei jūs nenusprendžiate, ką su juo daryti, mes nuspręsimė! — spyrė Chemnicas bėgliui į sėdynę, ir šis dejuodamas įvirto į kalinių gretą.

Bloko draugai jį pakėlė. Stebėjomės, kodėl jo esesininkai nepakorė ar neatidavė šunims sudraskyti.

Kitą vakarą, po vakarienės, nuėjau prie jo barako, norėdamas jį sutikti. Rasti buvo lengva — pagal išskirtinį bėglio ženklą.

Žiūriu, sėdi, sakytum snaudžia atsiremęs savo barako sienos. Pasivedžiau į barako galą, kad nekristų į akis kitiems kaliniams ir kad neužlėktų bloko pareigūnai, padaviau džiūvėselių, gabalėlį lašinių iš neseniai gauto siuntinio. Pasisakiau, kad esu lietuvis. Bėglys nudžiugo. Ėmė valgyti, bet taip sunkiai, skausmingai. Paprašiau papasakoti, kaip jis pabėgo ir kaip jį sugavo.

— Jeigu mus pamatys blokavas, užmuš ir mane, ir tave. Tave kaip sąmokslininką arba besiruošiantį bėgti.

Jis pasivedė į nuošalesnę vietą. Nusivilko tą savo švarkelį su keistais ženklais ir nusitraukė baltinius. Švarkelį kita puse užsimetė ant pečių. Pasiėmė baltinius ir ėmė tarsi ieškoti utėlių. Aš padariau tą patį.

Dieve, kaip jis buvo sumuštas! Visas žaizdotas, mėlynas.

Greitai, bet sunkiai jis pasakojo:

— Fabriko statyboje, giliai žemėse, yra plačių vamzdžių labirintas. Baigiantis darbui, į tą labirintą ir įlindau. Maniau, kai viskas aprims, išlįsiu, lietus nuplaus pėdsakus. Oras bėgimui buvo palankus. Sėdžiu valandą, kitą ir daugiau. Trimito negirdėti ir negirdėti. Supratau, sargyba nenuimta. Girdėjau bėgiojančius ir šūkauančius esesininkus, šunų skalijimą, lojimą. Staiga vamzdžio tamsoje pamačiau prieš save du žiburėlius, kurie artėjo ir artėjo. Šuo!.. Persigandau, jutau net jo kvapą, — šuo buvo čia pat, ranka pasiekiamas. Norėjau šaukti, vos susilaikiau. Ir staiga tie žiburėliai dingo, pajutau lyg uodegos brūkštelėjimą per veidą. Apsisuko ir nuėjo...